

„MIÉRT E LOM?”

(Néhány mondat a könyvgyűjtésről)

Állítólag beszélni is kár erről! Ki vesz könyvet napjainkban? – hallom a cinikus kérdést. Pedig hagyománya és irodalma is van a könyvgyűjtésnek. Köhalmi Béla két alkalommal, 1918-ban és 1937-ben is kiadta erről a Könyvek könyve valloásgyűjteményét. Aztán nemzedéktársam, Batári Gyula folytatta a sorozatot. Úgy hiszem: a könyvgyűjtés hullámvölgyében is szólnunk kell a gyűjtési kedvről.

Ha magyartanár vagy, ha értelmiségi vagy, legyen saját könyvtárad! Legalább akkora, amit mindenkor örömmel forgathatsz. Ne menj minden irodalmi órád előtt közkönyvtárba! – ha lehet. Számomra ezt érzelmi szempont is indokolja! Nem szeretem a számárfüles, az agyonhúzogotott könyveket! Ha van saját szép könyvem, azt viszem magammal! Hátha kedvet kap a diák is a gyűjtéshez. De ragaszkodom a régi könyvtáralapító kötetekhez is.

„Miért e lom?” – kérdezi Vörösmarty. Nem lom az, ha a könyvek javát gyűjtöd össze! „Mit olvassak én, aki már mindent ismerek?” – mondta egy hajdani öntelt kollegám. Ezután számárságokból gyártott botor elméleteket! De nem olvasott!

Mindig legyen annyi könyved, kézikönyved, amire a munkádhoz szükséged lehet! Szerb Antal emleget egy Puxus Oppidianus nevű humanistát, aki tűzvész idején egyetlen könyvvel menekült ki a házából. Ha a többi elvész is, legalább legyen egy szép könyve! Ha a hajdani – talán csak kitalált humanista története jámbor lelemény lenne, akkor is tünődj el e szép parabolán! Szerb Antal ír a varázslóról is, aki eltöri a pálcáját. Hiszek abban, hogy az olvasó varázsló sosem töri el a pálcáját. Mindnyájan lehetünk Prosperóvá, ha szépen és okosan akarunk varázsolni a könyveinkből. De hová tegyük őket, ha nagyon sok gyűlt össze?

Mi lesz, ha eljön az ablakcsere ideje?

A könyv érték, az olvasás öröm. Igazán az-e? Lommá is válhat: ha beüt a gazdasági recesszió. A hetven négyzetméteres lakásban, a feleségemtől kapott szobából kicsordul a könyvtáram. De akkor már nem érték? Akkor lom-má válik? Hideg, télies időben is barát a könyv? Valóban az? Vannak megszerezhetetlen könyvek! És ha megszerezted? Meddig érték? Az ablakcsere-szindróma! Ez a veszély mindent felülír?

Mégis csak lom lett a könyv?

Amíg ezen tünődöm, lejegyzem ide néhány saját könyves történetemet:

Tízestendős sem voltam (1932-ben születtem), de már volt egy kisebb könyvtáram Sopronban. Könyvet kaptam a Pesten élő keresztanyámtól, Gaál Mózes Mikes regényét ajándékozta nekem. Paula néni Márta-nővér volt, 1944-ig a pesti Rókus kórházban dolgozott szülésznőként bábavizsgával. Egy-egy orvos főnökétől kapott ajándékba könyvet számomra. A Híres feltalálókra még ma is emlékezem. Azt hiszem, a szerző elméletben még a helikoptert is ismerte. Meg volt egy Sven Hedin-kötetem is, a piros táblás Földrajzi könyvtár sorozatban. Ezek uraságtól levetett könyvek?

Persze főleg édesanyámtól kaptam könyvet. Többek közt Hauff meséit németül. Egy-egy Blaskó Mária-kötetet bérmaeresztapámtól, dr. Gacs Jánostól, a soproni Szent Imre Kollégium igazgatójától. A dicsőség hadserege című kötet Jézus körül összegyűlő jeruzsálemi gyerekekről beszélt. Ez a könyvem véletlenül még ma is megvan, pedig nem bántam szépen az ifjúkorom könyveivel. Nem vigyáztam rájuk kellőképpen. Mindig jobban becsültem az újonnan megszerzett olvasmányt.

Akkor már a Szent Mihály elemibe jártam Sopronban a Flaszteren (ez földrajzi helynév), amikor bejött egy könyvügynök az osztályba. A Gyermekvilág lapot ajánlotta előfizetésre. Mi két-három percre laktunk az iskolától. A könyvügynök sem volt rest, megkereste az édesanyámat, aki megrendelte számomra a lapot. Ugyanez az ügynök (vagy egy másik?) hozta az olcsó, Tolnai Világlapja Nyomda Petőfi összesét, hozzá egy Madách: Az ember tragédiáját. Ha jól emlékezem, mindkettő apró betűs, a Petőfi piros táblás. Megkaptam őket, de már ezek a könyveim nincsenek meg! Hány Petőfim lett azóta! Például a Lobogónk, Petőfi korszak album alakú, Ferenczy Béni-féle, „népfrontos Petőfi” fejjel!

Gimnazista kisiskolás koromban még Adym is lett egy rövid időre. Az a kötet egy szerencsétlen sorsú zsidó könyvtár 1944-es felszámolásakor esett le egy szekérről. A nyilasok vitték a fosztogatott javakat. Én felvettem a Várkerületen leesett kötetet, hazavittem. Édesanyám indulatosan széttépte a könyvet. De nem holmi Ady-ellenességből. Anyám érve végtelenül egyszerű volt: „Ide te lopott holmit nem hozol!” Anyám puritán erkölcsi tartása tiszteletre méltó. De a letépett könyvtábla megmaradt – abba kötöttem be azt a Földessy Gyula-féle ugyancsak piros fűzött Ady-kötetet évek múlva. Erről a „poétaadminisztrátor” Földessy levette az 1950-es évek elején „az ajánlásra méltatlanná vált személyek nevét”. Volt dedikáció – nincs dedikáció. Ez is jellemző kortűnet.

Még 1943-ban, a IV. osztály végén megjelent Papp Kálmán városplébános Énekes Kálmán (diák nevén Pöngő tanító úr) év végi osztályvizsgáján. „Milyen könyvet szabad olvasni egy katolikus gyerekeknek?” – kérdezte tőlem. Olvasó gyerek hírében lehettem. „Ami rajta van a „nihil ostoba” felirat – válaszoltam buzgón. Sejtelmem sem volt, hogy „obstat” – azaz „semmi nem akadály”, tehát nincs benne hiba! Jót nevettek az értelmezésem, de nem nevettek ki. Az év őszétől dr. Pálós Ferenc OSB tanárom már a Jirka-féle olvasókönyv „Agricola terram arat. Agricola vinam quoque curat” mondatait tanította nekünk. Áldja meg érte az Isten!

Gimnazista koromban néha még a latin diákújság, a Juventus számait is kézbe kaptam. Ez a piarista tanár, Wagner József lapja kincs, főleg a magamfajta latint tisztelő értelmiséginek. A Juventus pedig megszerezhetetlen. Később szereztem meg a Bibliotheca Iuventutis emlékkötetét. Az első latin szótáram egy Schmidt-féle volt. Sárkuló a papírja, ezt használok Ráckeviden, amikor ott pihenek. De van Burián-szótáram is, de amire viszont büszke vagyok, az a Georges-szótár. Az majdnem mindent tud. Amit mégsem, azt megtalálom a nagy Finály-szótárban, vagy annak kisebb, Kolozsvárott kiadott példányából. Van Szabó Szilveszter-szótáram is. Szerzője egy győri bencés tanár. De a csúcs a Pápai Páriz–Bod-féle kiadás. Még sárospataki Soltész–Szinyei Gerzson-szótáram is lett az évek során. A latin–magyar részét az egyik antikváriumban vettem meg. A másik kötetet egy padláslomot árusító cigány árus ajándékozta nekem. Nem akarták megvenni tőle az antikváriusok. Lomkupec volt? Bizonyára, de hálás vagyok neki. A könyv gyönyörű magyar–latin párfját egy Anker-közi antikváriumban vettem meg címlap nélkül. Horváth Róbert barátom szerzett hozzá címlapot. Az én példányom 1880-as. Annyit tudtak valaha a vidéki latin tanárok, hogy még szótárt is szerkesztettek. Azért is értékesek számomra a szótáram, mert segítségükkel sok mindent meg tudok oldani otthon. Hát feleslegesek lennének ezek a könyvek?

A Katolikus rádió egyik, Kitalálom irodalmi adásában Az erdei lak volt a feladvány. De ki írt még erről verset? Petőfi mellett Kerényi Frigyes. De Tompa is! Leveszem a polcra a példányt. Ez a könyv vagy húsz éve jelent meg az Unicornis Kiadónál. De van egy bibliapapírra nyomott példányom is belőle. Azért is fontos ez nekem, mert Tompa Fekete notesz című jó humorú „titkos feljegyzéseit” 1943 körül itt adta ki először Bisztray Gyula. Az Aczél testvérek apró betűs összesét vagy negyven éve kaptam karácsonyra. Alig olvashatók a kisbetűi. De ez volt az első Tompa-könyvem. Ilyen, érzelmi alapon is gyűjthet az ember könyvet. A régít természetesen nem dobja ki az újabbt! Így születik meg egy szinte áttekinthetetlen nagy könyvtár!

A visszagyűjtött köteteim

Ilyenek a középiskolai latin olvasókönyveim. Így pl. Huszti híres latin Chrestomathiája. Ehhez jönnek a Szent István Társulat magyar tankönyvei. Sík Sándor irodalomtörténeti igényű VI–VIII. osztályos tankönyvei még ma is jó elemzéseket tartalmaznak. Amikor Sík Sándor tankönyveit kiszórták a középiskolai oktatásból, bejöttek iskolánkba a Cserépfalvi Kiadó még színvonalas VI–VII. osztályos sárga táblás könyvei. Ezek már József Attilát is tárgyalják. Bár a költőt már a Sík-tankönyv is bemutatja. Az évek során ezeket a tankönyveket is visszagyűj-

töttem, és olvasom is őket. Mert valahol itt van a határvonal. Olvasni és átélni. Az 1950–51-es tanév Fagyjev-, Azsajev-szövegekkel és egyéb borzalmakkal terhelt tankönyveit persze el kell felejtenünk. A tanáraink ekkor olyan politikai nyomás alatt éltek, hogy a Szikra Kiadó Tanácsköztársaság albumából én állítottam össze az érvényes érettségi tételt, mert szegény „Csana” (Csanády Sándor jeles magyartanárom) ezt nem merete megtenni. Igaz, meg is állt az érdeklődése valahol Beöthy Zsoltnál, bár ő még színvonal volt... Tegyük hozzá: minden tanév végén az éppen lejárt év könyveit, az új tankönyveinket selejtezték ki. Éberségből?

A klasszikusaim

Balassitól Szilády Áron kiadásától kezdődően csaknem minden használható szövegem megvan otthon. Nem a sorozatgyűjtés kedvéért. Megvan Eckhardt Sándor kétkötetes kiadása, Dézsi kétkötetes Balassája (ő így írja). Egy Schlaininger Gespräche (Szalónaki beszélgetések) ülészak idején Ausztriából Kőszegre kirándultunk. Ott egy antikváriumban megtaláltam a megszerzhetetlen Szilády Áron-féle 1879-es kiadást. Sajnos, körülvgva – ez is egy „süket bibliofil” bánata lehet. Euróért vettem meg, de forintban is csak 6500 lett volna az ára. Szoktam olvasgatni a Kőszeghy Péter-féle piros gyönyörű szövegkiadást – a belé varázsolt csodálatos 16. századi metszetekkel. Ez már maga a műélvezet. Ugyanígy sikerült Ipolyi Arnold kiadásában megszereznem a Rimay-szövegkiadásokat. Persze ott van mellette a polcon az Eckhardt-féle is. A fekete vászontáblás könyv ezer példányban jelent meg. Nekem a ráckevei járási könyvtár vezetője ajándékozta: „Vigye csak el! Nem kell ez itt senkinek.” Talán igaza lehetett. De nekem igen, kellett. Majd hozzá jött a Balassi Kiadó új szövegkiadása, a tábláján az idő jelképével, az órával. Így gyűlt össze egy csaknem teljes kritikai Petőfim is. Ez mesterem, Tolnai Gábor tulajdona volt. A fia Walloschek Miklós mesterhez, a kiváló antikváriushoz vitte eladni. A sorozat mellett van a polcomon Kiss József – Kerényi Ferenc új kritikai kiadása. Az Arany kritikai sorozatból mindössze egy kötet hiányzik. Pedig olvasni szoktam a levelezését is. Minden klasszikus ismételt kiadásban áll a könyvespolcokon. Mindegyik valami mást mond számomra. Áll? Lefolyik! – de ez már az én bajom...

Kedvenc szerzőim

Krúdy, Márai és Cs. Szabó László. Gyűjtöm az első kiadásaikat! Mindez főleg Krúdy esetében drága mulatság! Egy-egy aukción az egekig szárnyal egy-egy Aranybánya, mert Krúdy állítólag a megjelenése napján szétosztogatta a regényét. Márai írásaiból megjelent egy szürke táblás sorozat, majd egy homoksárga színű az 1940-es években. Ez is drága mulatság! Bár „a tudatlan könyves a gyűjtő öröme” – mondta Bán Imre professzor. Van dedikált Márai-kötetem is, A szegénység iskolája. Alig került többbe az átlagárnál. Dedikált Krúdy szinte nincs is, vagy alig van. Sajnos, nálam sem fordul elő. Cs. Szabó tanulmányait egy Szekér Barna nevű ismerősének ajándékozta. Aztán kikötött ez a dedikált könyv az Opera Antikváriumban. Végül nálam. Márai még az 1940-es években azt javasolta, hogy Krúdytól idézetgyűjteményt (sorantológiát) kellene kiadni. Lehet, hogy igaza volt. De talán mégsem. Napjainkban már az is gyűjti Krúdyt, aki korábban kézbe sem vette. Ők csak gyűjtők, de én olvasom is! Különben is: voltak csendes időszakai, 1933-tól kb. 1940-ig, amikor Márai megírta a Szindbád hazamegy kötetet az utolsó napról. Talán ezért is jött ekkor újra divatba Krúdy!

A megyékhez, a városokhoz kötődő tematikus könyvgyűjtésemről legközelebb mondom el a gondolataimat. Mert a könyv sohasem lesz lom, legfeljebb a gyűjtője nem számol a lakása méreteivel!

Könyvek a padlásról!

Ne fintorogj, olvasó! Bizony, könyvtáramban vannak padlásról előkerült könyvek is. Pl. Varga István ráckevei nótárius 18. századi colligált könyvei ezek, ritka Gyöngyösi István-versek, Landerer-nyomtatványok. Ilyen pl. a CHARICLIA, Némelly régi versek rongyából (Buda, 1763) A Porából meg-éledett PHOENIX” „BUDAN

Nyomtattatott Katalin Landerene(!) Még egy virágszirmot is őriz a hányatott sorsú kötet, a jegyzőné jelölte-e így magának a legszebb versrészleteket?

Szőgyényi Bálint, feleségem nagybátyja, a könyvszerető parasztgazda nyomta a kezembe a Gyöngyösi-versek gyűjteményét. De egy padlás őrizte meg feleségem dédapja, Boros István (így írta le a nevét) takács 19. századi mintáskönyvét is. Ennek néhány szép lapját a Magyar Néprajz kismesterségek kötetében adta ki Domonkos Ottó néprajztudós. Bukri Sanyi, ráckevei diák hozta a gimnázium néprajzi szakkörébe a kéziratot, ezt a kézzől kézzé vándorló mintagyűjteményt. Egy takácsmester kérhette kölcsön. Amikor elfogytak a ráckevei takácsok, a kézirat padlásra került. Az a csoda, hogy éppen a néprajzot művelő unokájához került vissza! A dédapa ebbe a kéziratba bemásolta még a hajdani olvasmányai javát is. Többek között a Pipások céhe szabályait, egy Weit Weber-eredetű végzetdráma történetét a vándorútról hazatérő fiúról, akit a saját szülei öltek meg pénzéért. A magyar változatot a váci Ambró, majd Gottlieb nyomda terjesztette. Boros István 1848. március 15-én a pesti vásárban lehetett, mert a frissen megjelent Nemzeti dalt is bemásolta a mintáskönyvébe.

Az egyik ráckevei padlás még egy Kosztolányi-kéziratot is megőrzött. Egy bizonyos Gyugyikának (talán Zsuzsikának) írta a verset. Ki lehet ez az ismeretlen verset ihlető leány? Van egy olyan könyves történetem is, amely során nehéz lélekkel adtam át a ráckevei Árpád Múzeumnak József Attila a szegedi Eidus Bentinnak dedikált Külvárosi éj kötetét.

De legyőzte bennem a könyvgyűjtőt a múzeumigazgató tisztessége. Így a kötet méltó helyre, a múzeumba került. Nagyon remélem, hogy ma is található ott. Padlás-lomos eredetű történetem az is, hogy a budaörsi ún. Gyűjtők boltjában háromszáz forintért vettem meg a Gyagyovszky Emilnek dedikált Betűöntők diadala kötetet. Nem a dedikálással tisztelt személy, hanem Benjámín László kézírata benne az érték.

Még egy könyvritkaság történetét jegyzem fel, az 1844-es Petőfi-versek köteté történetét. Valaha a ráckevei Sulyok Álmos könyvtárának értéke volt, az özvegy aztán orvosának ajándékozta. Felhívtam a könyvre a dömsödi Szabó Lajos (a helyi Petőfi Emlékház igazgatója) figyelmét, aki elkunyerálta a ritkaságot a Petőfi Emlékház saját múzeumi kincsei közé. Csak abban bizakodom, hogy ez a kötet is méltó helyén maradjon. Mert sokszor a múzeumok ritkább darabjait is csak a becsület védi.

A Csicsogó, meg a véletlen...

Így hívták Debrecenben a szegény emberek piacát. Ha hiányos alakban is, de itt vásárolta meg egy irodalomtörténész Miskolczi Csulyak István zempléni református esperes úti emlékkönyvét, az album amicorum példányát. Könyves történet ez is. De társítok hozzá egy másikat is. Szepsi Czombor Márton Europica varietas útleírásával bajlódtam vagy ötven évvel ezelőtt. Ezért kikértem a Széchényi Könyvtár kéziratárából Csulyak Diarium apodemicum című útleírása kéziratát. Meglepetésemre magyar versek tömegét találtam a testes, kissé megpörkölődött táblájú kéziratban. Ifjú mesterem, Klaniczay Tibor ült mellettem a kutatóban. Megkérdeztem tőle: „Tibor! Mit adtok ki Csulyaktól a Régi Magyar Költők Tára sorozatban?” „Semmit” – mondta „Klanicz” – „csak néhány gyenge latin verse maradt ránk!” „És ha most eléd rakom vagy száz versét?” – mondtam neki pimaszul. „Ssss!” – mondta, majd kérdezte Tibor sziszegve: „Ki a fene nézte át ezt a kéziratot? Jóska, a szöveg kiadása a tiéd!” Stoll Bélával ketten rendeztük sajtó alá a Csulyak-verseket. Valahogy így kezdődött a filozófiám az 1950-es évek végén a véletlenül megtalált Csulyak-versekkel. Csulyakkal, a nehézkesen, sokat író, grafomán költővel, aki ha újra nősült, átírta az előző arának írt versét. Akkoriban a járványok sorra elvitték a feleségeit. Átírt verseivel kérte meg az újabb választottat. A lánykérő verseit – amiket leginkább özvegyasszonyoknak írt – saját gyerekeivel mondatta el.

Ilyen a sorsa kéziratoknak, a könyveknek. A Csulyak-kéziratnak jó fátuma volt: nem hullt ki az idő rostáján. De mi lesz az én könyvtáram sorsa?

